

Анотація

У статті подаються визначення понять „парадигма” та “дослідницький підхід” у психолого-педагогічній літературі, а також розглядаються родові взаємозв'язки цих концептів. Визначено основні наукові підходи.

Ключові слова: дослідницький підхід, методологічний підхід, парадигма, філософсько-освітня парадигма.

Аннотация

В статье рассматриваются определение понятий „парадигма” и “исследовательский подход” в психолого-педагогической литературе, а также рассматриваются родовые взаимосвязи этих понятий. Определены основные научные подходы.

Ключевые слова: исследовательский подход, методологический подход, парадигма, философско-образовательная парадигма.

Summary

In the article the definition of the notions „paradigm” and „research approach” in psychological and pedagogical literature are considered; generic relations of these notions are also considered in the work. There have been defined the main scientific approaches.

Key words: research approach, methodological approach, paradigm, philosophical and educational paradigm.

УДК 81'367.633:371=161.2

К. Л. Стефанишин,

кандидат педагогічних наук

(ДВНЗ “Тернопільський державний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України”)

**СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ ОПРАЦЮВАННЯ ПРИЙМЕННИКА
В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Постановка проблеми. У питанні про частини мови і члени речення сконцентрована проблема органічного зв'язку між двома розділами граматики – морфологією і синтаксисом. Вивчення морфології у взаємозв'язку зі синтаксисом передбачає формування морфологічних понять і навичок на основі встановлення семантико-синтаксичних зв'язків у словосполученні й реченні; розкриття конструктивних можливостей частин мови; збагачення мовлення учнів синтаксичними конструкціями, “оскільки при взаємозв'язаному вивченні морфології і синтаксису йдемо від спостереження над морфологічними формами в контексті словосполучення до функціонування їх у типових структурах речення та складного синтаксичного цілого” [2, с. 63]. Послідовне урізноманітнення граматичного ладу мовлення школярів на рівні слова, словосполучення, речення, тексту має важливе значення для забезпечення комунікативно-функціонального підходу до навчання рідної мови.

Аналіз досліджень і публікацій. В українській лінгводидактиці нагромаджено значний досвід вивчення мови в школі як цілісного явища. Вперше цю ідею було висунуто провідними методистами минулого (Ф. Буслаєв, І. Срезневський, К. Ушинський, Г. Ващенко та ін.). Дальшому утвердженню її і впровадженню в шкільну програму сприяли дослідження вчених-методистів (І. Білодід, М. Жовтобрюх, Л. Варзацька, О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк, В. Озерська, К. Плиско, М. Плющ,

М. Шкільник). Певне втілення цей лінгвометодичний принцип знаходить у чинній програмі з рідної мови, оскільки “особливістю змісту пропонованої програми є систематичне використання в процесі опрацювання мовної змістової лінії внутрішньопредметних зв'язків з: 1) лексикою, фразеологією; 2) граматику (морфологією й синтаксисом); 3) культурою мовлення й стилістикою; 4) текстом” [4, с. 6].

Великого значення вивченню морфології у взаємозв'язках із лексикою, орфографією, синтаксисом, стилістикою, розвитком мовлення надають сучасні науковці (Л. Мацько, О. Сидоренко, Г. Дідук, Г. Волкотруб, Л. Курач, Л. Симоненкова та ін.). Проте головну увагу дослідників, авторів підручників і посібників, з-поміж морфологічних засобів привертають повнозначні частини мови і їх форми, службові ж відсунуті на другий план, хоч її роль у мовленні дуже велика. Зокрема, значна частина порушень мовних норм пов'язана з використанням прийменників. Зважаючи на особливості службових слів (не мають самостійного лексичного значення або ж виражають його дуже невиразно, не бувають членами речення, не відмінюються), їх слід вивчати, спираючись на самостійні частини мови, тісно поєднуючи морфологічний аспект із синтаксичним.

Мета статті – запропонувати методика реалізації синтаксичного підходу до вивчення прийменника як одного з найголовніших засобів вираження синтаксичних відношень між словами.

Відповідно до навчальної програми з української мови [4] опрацювання прийменника як частини мови проходить у 7 класі, де на вивчення цієї теми відводяться окремі години. Проте спостереження за особливостями вживання і значення прийменників, побудову з ними речень, поповнення словникового запасу ширшим колом прийменникових конструкцій можна проводити під час виконання вправ на закріплення й інших тем та розділів програми. Учителеві лише слід уважно ставитися до мовного матеріалу, поданого в підручниках, і звертати увагу учнів на різноманітні мовні явища, які можуть бути використані ними в мовленнєвій практиці. Сприятливим у цьому аспекті є розділ “Синтаксис і пунктуація” у 8 класі. Проаналізувавши програмовий матеріал, визначаємо зміст та окреслюємо види робіт до певної теми заняття (таблиця 1).

Таблиця 1

Робота над прийменником у ході вивчення розділу “Синтаксис і пунктуація”

Тема уроку	Зміст роботи	Види робіт
Словосполучення. Будова і види словосполучень	Синонімія прийменникових і безприйменникових словосполучень. Практичне засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі залежного слова або прийменника	Заміна безприйменникових словосполучень прийменниковими; зіставлення словосполучень із прийменниками і без них; конструювання словосполучень, речень; редагування прийменникових словосполучень

Способи вираження підмета	Складений підмет, виражений прийменниково-відмінковими формами: 1) займ. у Н.в. + ім. у Р.в. мн. із прийм. (<i>дехто з присутніх</i>); 2) числ. + ім. у Р.в. з прийм. з (<i>шестеро з нас</i>); 3) ім. (займ., субстантивоване слово) в Н.в. + ім. (займ., субст. слово) в О.в. з прийм. з (<i>вчителі з учнями</i>)	Синтаксичний розбір речення; конструювання речень; виявлення помилок типу <i>батько з сином пішов</i> та ін.
Простий і складений присудок (іменний і дієслівний)	Складений іменний присудок, виражений: 1) <i>бути</i> + ім. у З. в. із прийм. <i>за</i> (<i>був за нььку</i>); 2) <i>бути</i> + ім. у Р., О., М. в. із прийм. (<i>бути в настрої, були в ціні, був без документів</i>). Семантичні відмінності, емоційність присудків типу <i>в крик, в плач, в цвїту</i>	Синтаксичний розбір речення; конструювання речень; узгодження присудка з підметом; перебудова речень (заміна форми присудка)
Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення	Неузгоджені означення; непрямий додаток; обставини, виражені прийменниково-відмінковими конструкціями	Синтаксичний розбір речення; зіставлення синонімічних узгоджених і неузгоджених означень, обставин із прийменниками і без прийменників; конструювання речень; відтворення деформованого віршованого тексту
Однорідні члени речення	Стилістичні функції повторюваних прийменників при однорідних членах речення. Правильність уживання прийменників при однорідних членах речення	Спостереження над стилістичними функціями повторення прийменників при однорідних членах речення в текстах художнього і публіцистичного стилів мовлення; зіставлення речень із повторюваними прийменниками і без них; редагування речень
Вставні слова, словосполучення	Вставні прийменникові конструкції, що виражають впевненість, достовірність (<i>без сумніву</i>); різні почуття (<i>на щастя, на сльози, на радість, як на біду, на жаль</i>); джерело повідомлення (<i>на думку, на мій погляд, з точки зору, за повідомленням</i>)	Спостереження за роллю прийменників у складі вставних словосполучень; конструювання речень
Відокремлені другорядні члени речення (також уточнювальні)	Відокремлені неузгоджені означення (ім. + прийм.), прикладки (словосполучення зі словами <i>на ім'я, на прізвище</i>), відокремлені додатки (ім., займ. зі словами <i>за винятком, на відміну від</i>), відокремлені обставини, виражені іменниками в непрямих відмінках (словосполучення з прийменниками <i>крім, в тому числі</i>)	Спостереження за роллю прийменника як компонента в складі відокремлених членів речення; конструювання речень

Теоретичні положення конкретизуємо через добір системи вправ і необхідного дидактичного матеріалу, адже саме виконання практичних

завдань сприяє розширенню теоретичних відомостей про синтаксичні властивості прийменників та орієнтує на самостійний вибір і вживання мовних засобів з урахуванням комунікативної мети.

Тема. Словосполучення. Будова і види словосполучень

Вправа 1. При виділених у тексті словах вживте прийменники, не змінюючи при цьому змісту речень.

1. *Рік можемо їхати човнами, оленями...* 2. *Крутою стежкою туристи вийшли на вершину гори.* 3. *Продукція нашого заводу збільшилася майже вдвоє.* 4. *Учнівський комітет зібрався, щоб обговорити план роботи.* 5. *Подорожуючи, люди орієнтувалися по зорях.* 6. *Потім вони захоплено розповідали про свою перемогу.* 7. *Він досяг своєї мети, тому що був наполегливим і терпеливим.*

Вправа 2. Поясніть, які помилки допущено в наведених словосполученнях. виправте їх.

I. *Наголосити недоліки, розповіді боротьби, характерний юнакам, ерати шахи, відповідальність зберегти природу, вплив героєві.*

II. *Розшук за повстанцями, у противагу на грубість, описувати про події, поділитися про враження, високий на зріст, покритися в золото.*

Тема. Способи вираження підмета

Вправа 1. Із поданих речень випишіть підмети за схемою: підмет – чим виражений – вид підмета:

1. *Ми з сестрою вилазили на піч, лягали черевцями на черинь, підпирючи долонями личка (О. Бердник).* 2. *Природа з усіма її компонентами відіграє важливу роль у формуванні наших ідеалів і натхнення (З документів Ради Європи).* 3. *З десятих скирт хліба палало заразом (І. Нечуй-Левицький).* 4. *Два на два – чотири.*

Вправа 2. Складіть і запишіть прості речення, в яких підметом були б такі слова:

Батько з сином; ми з мамою; шестеро з нас; дехто з присутніх; кожен із товаришів; кілометрів із двадцять.

Тема. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний)

Вправа 1. Складіть речення з поданими словосполученнями, використовуючи їх у ролі присудків.

Став за розум братися; припав до душі; майстер на всі руки; качатися зо сміху; в три дуги зігнути.

Вправа 2. Випишіть із вивчених вами художніх творів 5–6 речень, у яких були б присудки, виражені прийменниково-відмінковими конструкціями.

Тема. Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення

Вправа 1. Прочитайте виразно вірш. Поясніть спосіб вираження означень. Замініть (усно) узгоджені означення неузгодженими і навпаки.

Їхав панок морквяний,

Коник буряковий,

Кожушина горіхова,

Жупан лопуховий,

Сіделечко капустяне,

Стремено з берези...

*Пістолети з качана,
Кулі з бараболі,
А шабелька з пастернаку,
А ножни з kwasолі (Нар. творч).*

Вправа 2. І. На місці крапок вставте члени речення, виражені формами займенника *ти* з прийменниками.

*Я живу ... і ... ,
Вийшов ... , ... перейду,
Під твоїм високочолим небом
Гартував я душу молоду. (В. Симоненко).*

ІІ. Поясніть, що допомогло вам обрати потрібну форму.

Вправа 3. І. Вкажіть у тексті обставини, їх вид, спосіб вираження.

1. Цей білий світ навколо мене такий, що аж в очах болить. 2. А навкруги сніги глибокі, змерзає вітер на бігу. 3. Навколо поле – без межі, без краю – і хлібодар світліє на лиці (Г. Костів-Гуска).

ІІ. З'ясуйте, якими членами речення є виділені слова.

Тема. Однорідні члени речення

Вправа 1. Прочитайте текст. Визначте його стильову приналежність. Знайдіть і підкресліть однорідні члени речення. Дослідіть, з якою метою використовуються при однорідних членах повторювані прийменники.

Вона (мова) з першого радісного щебету немовлят і тяжких похоронних плачів – вся з весен і морозу, так часто палена спекою, бита градом і дощем, але завжди повна осіннього досягання. Вона з потаємного шепоту і зітхань закоханих у станціях метро під узугарною аркою урбаністики, на ажурних мостах, на простих кладках, звичайних перелазах, у парках, дібровах – уся з хмільного чар-зілля, настоящего на серці. Вона із земних глибин і небесних висот – уся з могуті інтелекту й крици моралі. Вона з коліскової молодої матері над первістком – уся з шелесту дерева життя й пізнання за старого в новий світ. Вона вся з тучі і грому, як з води і роси, – така українська мова. Ніжна й тендітна, а міцніша броньованої броні, бо єднає дух і тіло, бо їй в основі – непорочність, цнота і чистота (Б. Харчук).

Вправа 2. Визначте правильність уживання прийменників при однорідних членах речення.

1. Представники 28 країн світу взяли участь не лише у відкритті фестивалю, а й виступали на багатьох підприємствах, у навчальних закладах. 2. За прогнозами вчених, уже за 2-3 роки більшість видань виходитиме не в друкованому вигляді, а лазерному. 3. Це медичне обладнання не поступається імпортному ні за зовнішнім виглядом, ні параметрами. 4. У поході особливо сподобалося те, що ми не тільки пливли на байдарках, а й плотах. 5. Гарантійний термін має бути позначений у паспорті на товар, етикетці або будь-якому іншому документі.

Тема. Відокремлені другорядні члени речення (в тому числі й уточнювальні)

Вправа 1. Прочитайте. Визначте в реченнях уточнювальні

обставини місця. Пояснить спосіб їх вираження. Яка роль прийменників у їх складі? Проведіть стилістичний експеримент: усно перебудуйте речення, опустивши уточнювальні обставини. Зіставте паралельні варіанти.

1. В одній долині, під горою, високий явір зеленів, край берега над чистою водою широке віття розпустив. 2. Воркувала горлиця у садку, у куточку тихенькому, на бузку (Л. Глібов). 3. В гаї далекім, в гущавині пишній, квіти гранати палкі розквітають (Леся Українка). 4. У селі, на плоских дахах осель, з'являлися, незважаючи на спеку, татарки і виглядали звідти, як купки квіток на грядках (М. Коцюбинський). 5. На краю села, над самою дорогою, ріс каштан, що світився їжакуватими плодами (Є. Гуцало). 6. На моріжку, серед двора, гуляла дівтора. 7. Вився жайворонок в небі, у блакиті (М. Рильський).

Висновки. Відносна відсутність у прийменників лексичного значення, граматичних категорій, здатності бути членами речення, на що вказує більшість мовознавців, не повинна спричинитися до заперечення їх комунікативної значущості. Прийменники служать засобом вираження синтаксичних відношень між повнозначними частинами мови і конкретизують своє значення у відповідних синтаксичних конструкціях. Завдяки синтаксично організованому мовному матеріалу можна ознайомлювати учнів із використанням прийменника на рівні словосполучення, речення, тексту. Врахування синтаксичних зв'язків прийменниково-відмінкових конструкцій створює умови для проведення роботи, спрямованої на вдосконалення навичок зв'язного мовлення й підвищення мовленнєвої культури учнів.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Подальшого наукового пошуку потребує методика роботи над засвоєнням прийменника як комунікативного засобу на основі функціонально-стилістичного підходу та принципу комунікативної доцільності в процесі опрацювання розділу "Практична стилістика і культура мовлення" (10–11 класи).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурда К. Л. Формування в учнів основної школи комунікативних якостей мовлення в процесі вивчення прийменників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Бурда Катерина Любомирівна. – К., 2004. – 185 с.
2. Варзацька Л. О. Вивчення морфології у взаємозв'язку з лексикою, синтаксисом і стилістикою / Л. О. Варзацька // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 7. – С. 63–69.
3. Методика вивчення української мови в школі: посібник для вчителів / [О. М. Беляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентиліук та ін.]. – К.: Рад. школа, 1987. – 246 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5–9 класи. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. – 160 с.
5. Озерская В. П. Изучение морфологии на синтаксической основе / В. П. Озерская. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.
6. Плиско К. М. Організація навчання синтаксису в середній школі / К. М. Плиско. – Х., 1996. – 135 с.

Анотація

Розкрито методику реалізації синтаксичного підходу до опрацювання прийменника в процесі вивчення розділу "Синтаксис і пунктуація" за програмою для 8 класу загальноосвітньої школи. Розроблено відповідну систему вправ, спрямовану на засвоєння прийменника як одного з найголовніших засобів вираження синтаксичних відношень між словами.

Ключові слова: прийменник, прийменниково-відмінкові конструкції, морфологія, синтаксис, вивчення морфології на основі синтаксису.

Аннотація

Предложена методика реализации синтаксического подхода к изучению предлога в процессе обработки раздела "Синтаксис и пунктуация" по учебной программе для 8 класса общеобразовательной школы. Разработана соответствующая система упражнений, направленная на усвоение предлога как одного из главных средств выражения синтаксических отношений между словами.

Ключевые слова: предлог, предложно-падежные конструкции, морфология, синтаксис, изучение морфологии на основе синтаксиса.

Summary

It is considered the methods of implementation of the syntactic approach to learning the preposition in the process of studying the chapter "Syntax and Punctuation" within curriculum for 8th form in secondary schools. There have been developed the system of exercises aimed at having more practice in the use of preposition as one of the main means of expressing syntactic relationships among words.

Key words: preposition, prepositional constructions with the oblique cases, morphology, syntax, the study of morphology based on syntax rules.

УДК 37.013.73

М. М. Суділовська,

аспірантка

(Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка)

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ Д. ЧИЖЕВСЬКОГО**

Постановка проблеми. Розвиток сучасної педагогічної науки неможливий без глибокого вивчення спадщини минулого. Адже використання попереднього педагогічного досвіду є ключовою ланкою для розуміння новітніх феноменів і процесів у соціокультурній та освітній сферах, визначення перспектив розвитку педагогіки загалом та формування духовності, світоглядних позицій, ідей і переконань сучасної молоді зокрема.

У сучасних історико-педагогічних дослідженнях простежується тенденція до вивчення наукового доробку видатних учених, творчість й імена яких замовчувалися або ж піддавалися нищівній критиці за радянських часів. До таких належить й постать Дмитра Івановича Чижевського – відомого філософа, славіста, культуролога, історика літератури. Його різнопланова наукова спадщина й досі викликає дискусії та суперечності в колах сучасних дослідників. Насамперед, це стосується інтерпретації його філософсько-теоретичних ідей та літературознавчих студій про духовну культуру слов'янського народу, стан і розвиток славістики, її методологію, основні завдання. Водночас науковий доробок Д. Чижевського є також вагомим джерелом для виявлення педагогічних ідей, з'ясування внеску вченого в розвиток педагогічної науки.

Досліджуючи розвиток української історико-філософської думки, Д. Чижевський неодноразово звертався до поглядів Г. Сковороди як одного з визначних представників слов'янської духовної традиції XVIII ст. У своїх фундаментальних працях "Філософія Г. Сковороди" [6] та "Нариси